

SOUČASNÝ FOLKLOR

ET ETMA116

ET ETMB44

středa 14:00 – 17:40 (sudý týden), učebna J J131

doc. PhDr. Petr Janeček, Ph.D.

Kurz se zabývá problematikou soudobého slovesného folklorního repertoáru globální civilizace se zaměřením na tzv. „moderní“ texty, performance a praktiky, neformálně transmittované v evropském prostoru s přihlédnutím k širšímu geografickému, historickému, sociálnímu a kulturnímu kontextu.

Kurz je věnován především terminologickému, teoretickému a metodologickému vymezení zkoumaného fenoménu, včetně nástinu dějin výzkumu současného folkloru, s důrazem na prozaické žánry *fámy*, *současné (městské) pověsti*, *konspirační teorie*, *anekdoty a vtipy* a *dětských herních rituálů*.

Cílem kurzu je nejen poskytnout přehledový úvod do fenoménu „moderního“ folkloru, ale i analýzu jeho vztahu k „tradičním“ folklorním žánrům, a především jeho zasazení do příslušného mediálního, sociálního, kulturního a historického kontextu. Vedle teoreticky a metodologicky primární slovesné folkloristiky, chápané jako integrální součást evropské etnologie, kurz zprostředkovává i úhel pohledu kulturních, antropologických a psychologických studií.

Tematické okruhy

1. Současný folklor, postfolklor nebo populární kultura?

Terminologický, teoretický a metodologický úvod (23. 2.)

Doprovodný text: Ellis, Bill: The Roots of „Perspectives on Contemporary Legend“: The 1960 Rhodes-Livingstone Institute Conference „Myth in Modern Africa“. In: *Contemporary Legend* 10, 2007, s. 1-37.

2. Konspirační teorie mezi autenticitou a intencionalitou (2. 3.)

Doprovodný text: Champion-Vincent, Véronique: *From Evil Others to Evil Elites. A Dominant Pattern in Conspiracy Theories Today*. In: Fine, Gary Alan – Champion-Vincent, Véronique. – Heath, Chip (eds.): *Rumor Mills. The Social Impact of Rumor and Legend*. New Brunswick: Transaction Publishers, 2005, s. 103-122.

3. Kulturní a sociální kontext narativů o únosech orgánů (23. 3.)

Doprovodný text: Regamey, Amandine: Comparing Violence: Organ Theft Rumors in Chechnya and Latin America. In: *Laboratorium* 4/3, 2012, s. 42-66.

4. Fámy jako prostředek sociální koheze mezi etnologií, sociologií a sociální psychologií (6. 4.)

Doprovodný text: Bordia, Prashant – DiFonzo, Nicholas: Psychological Motivations in Rumor Spread. In: Fine, Gary Alan – Champion-Vincent, Véronique. – Heath, Chip (eds.): *Rumor Mills. The Social Impact of Rumor and Legend*. New Brunswick: Transaction Publishers, 2005, s. 87–101.

5. Od textu ke kontextu: současné pověsti a „městské legendy“ (20. 4.)

Doprovodný text: Brednich, Rolf W.: Where They Originated... Some Contemporary Legends and Their Literary Origins. In: *Folklore. Electronical Journal of Folklore* 20, 2002, s. 7-16.

6. Anekdoty a vtipy jako komentář sociální reality (4. 5.)

Doprovodný text: Davies, Christie: Jokes as the Truth about Soviet Socialism. In: *Folklore. An Electronical Journal of Folklore* 46, 2010, s. 10-32.

7. Dětské rituální praktiky a jejich psychosociální kontext (18. 5.)

Doprovodný text: Dundes, Alan: Bloody Mary in the Mirror: A Ritual Reflection of Pre-Pubescent Anxiety. *Western Folklore* 57/2-3, 1998, s.119-135.

Základní teoretická literatura

Beneš, B. – Hrníčko, V.: *Nápisy v ulicích*. Brno 1993.

Janeček, P.: *Černá sanitka a jiné děsivé příběhy. Současné pověsti a fámy v České republice*. Praha 2006.

Janeček, P. (ed.): *Folklor atomového věku. Kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti*. Praha 2011.

Janeček, P.: *Černá sanitka: Znovu v akci. Hoaxy, fámy, konspirace*. Praha 2020.

Kapferer, J.-N.: *Fáma – nejstarší médium světa*. Praha 1992.

Sirovátko, O.: *Folkloristické studie*. Brno 2002.

Votruba, A.: *Namažeme školu špekem. Současná folklorní poezie dětí*. Praha 2009.

Základní metodologická literatura

Bartis, Peter: *Folklife and Fieldwork. An Introduction to Field Techniques*. Washington 2002.

Doušek, Roman a kol.: *Úvod do etnologického výzkumu*. Brno 2014 (především kapitola Janeček, Petr: *Etnografický výzkum* na s. 11-119).

Nosková, Jana: *Biografická metoda a metoda orální historie. Na příkladu výzkumu každodenního života v socialismu*. Brno 2014.
Pohunek, Jan – Janeček, Petr – Votruba, Adam: *Metodická příručka ke sběru folkloru. Metodický materiál s návodem ke sběru folkloru 20. století pomocí rozhovorů s pamětníky*. Praha 2014.
Pospíšilová, Jana – Uhlíková, Lucie: *Folklor dětí a jeho etnologický výzkum. Metodologická příručka*. Brno 2014.

Doporučená teoretická literatura

Beneš, B.: Funkce domněnky jako folklórního žánru v ústních dějinách současné české společnosti. In: Hložková H. – Krekovičová, E. (ed.): *Folklórné žánre – archívy – katalógy*. Bratislava 1991, s. 32-41.
Beneš, B.: Několik poznámek o současném folkloru. *Národopisné aktuality* 1/2, 1965, s. 45-52.
Janeček, P.: Rezistence a katarze: fámy a pověsti druhé světové války v českých zemích. *Slovenský národopis* 57/2, 2009, s. 207-219.
Janeček, P.: „Městské legendy“ na pomezí oborů: antropologický, folkloristický nebo sociologický diskurs? *Antropowebzin* 1/2009. zdroj: <http://antropologie.zcu.cz/webzin/antropowebzin-1-2009>
Janeček, P.: *Černá sanitka: Druhá žeň*. Praha 2007.
Janeček, P.: *Černá sanitka: Třikrát a dost*. Praha 2008.
Hübschmannová, M.: Viera v mla u slovenských Rómov. *Slovenský národopis* 53/2, 2005, s. 172-204.
Hložková, H.: Moderné povesti – k doterajším výsledkom ich štúdia v zahraničnej folkloristike. *Slovenský národopis* 49/2, 2001, s. 174-184.
Panczová, Z.: Súčasnú povesti a fámy vo svetle folkloristických výskumov. In: Krekovičová, E. (ed.): – *Folklór a komunikácia v procesoch globalizácie*. Bratislava 2005, s. 7-66.
Petráňová, L.: Kam s nimi? Hesla a nápisy v ulicích z listopadu 1989. *Český lid/Etnologický časopis* 96/4, 2009, s. 421-444.
Pohunek, J.: Specifika trampskej povesti. *Národopisný věstník* 27/69, 2010, s. 33-55.
Pospíšilová, J.: Kultura dětí. In: Tyllner, L. – Uherek, Z. (eds.): *Kultura – Spoločnosť – Tradície I*. Praha 2005.
Pulec, M. J.: Podání o pérákovi. *Český lid* 52/3, 1965, s. 158-163.
Schneider, I.: „Contemporary legends“ medzi mýtom a realitou. *Slovenský národopis* 49/2, 2001, s. 163-172.
Sirovátka, O.: Nad lidovou protektorátnú anekdotou. *Národopisné aktuality* 12, 1975, s. 189-198.
Šrámková, M.: Vyprávění ve městě jako specifický druh narace. *Národopisná revue* 4, 2002, s. 195-202.
Vanovičová, Z.: Fáma z hľadiska folkloristiky. In: Pospíšilová, J. – Krekovičová, E. (eds.): *Od pohádky k fáme. Sborník příspěvků ze semináře Hledání cest české slovesné folkloristiky II*. Brno 6. 6. 2002. Brno 2005, s. 76-81.

Konzultační hodiny

po předchozí e-mailové domluvě po přednášce
úterý 13-14 Ústav etnologie FF UK, místnost č. 215

Kontakty

e-mail: petr.janecek@ff.cuni.cz

Podmínky atestace

- 1) Prezentace jednoho seminárního textu; a
- 2) Drobná pasportizovaná terénní dokumentace současného folkloru, volný výběr z těchto folklorních žánrů:
 - a) **současné pověsti, fámy** nasbírané v aktuální orální transmisi s pasportizací (min. 3)
 - b) **duchařské povídky** či příběhy o paranormálních aktivitách nasbírané v aktuální orální transmisi s pasportizací (min. 3)
 - c) **dětská strašidelná vyprávění** nebo příběhy o vyvolávání duchů nasbírané v aktuální orální

- transmisi s pasportizací (min. 3)
d) **současné anekdoty** nasbírané v aktuální orální transmisi s pasportizací (min. 10)

K úspěšné atestaci je třeba sebrat **min. 3 narace (z žánrů a-c)**
nebo

10 narací (žánr d).

V případě sběru pomoci internetu (sociální sítě, e-mail, internetové stránky vždy o 5 textů více (tedy 8 nebo 15 narací).

Narace by měly být **ideálně v audio podobě** (příloha e-mailu, na CD), nebo **písemně v elektronické podobě a odevzdány nejpozději pět pracovních dnů před termínem atestace.**

Všechny narace by měly být **opatřeny pasportizací dle následující struktury:**

1) Text

Doslovný přepis textu, v případě delších textů získaných v audio podobě pouze jejich stručná sumarizace

2) Kontext

- a) Inicialy, rod, rok narození, vzdělání, povolání, bydliště vypravěče (ideálně co nejpodrobněji)
- b) Lokalita pořízení textu/přepisu (ideálně co nejpodrobněji)
- c) Datum a čas pořízení textu/přepisu (ideálně co nejpodrobněji)
- d) Kontext vypravěčské situace (spontánní, řízený rozhovor, apod.)
- e) Přibližná doba trvání obeznámenosti vypravěče s textem, odkud vypravěč slyšel daný příběh

3) Interpretace

Badatelova interpretace významu textu či nápisu, motivace jeho interpreta či pravděpodobného autora k jeho šíření

Žánr c (dětská vyprávění) je možné doplnit i retrospektivně z vlastních vzpomín

Příklad pasportizace:

Zabetonovaný Cikán (současná pověst)

1) Text

Sumarizace delšího audiozáznamu: *Když se někdy za minulého režimu stavěla Slapská přehrada, jeden opilý cikánský dělník spadl do rozdělaného betonu a zatuhl v něm. Zkoušeli ho vyndat, nešlo to. Aby nebyla poškozena pověst významné stavby socialismu, byl narychlo zaživa zalit několika tunami betonu a všechny stopy zahlazeny.*

2) Kontext

- a) *K. M., žena, 1980, VŠ, personalistka, Praha.*
- b) *Kavárna Kabinet, Praha 6 – Bubeneč.*
- c) *17. 10. 2006, 21:00-21:30 hod.*
- d) *Vyprávěno spontánně během běžné konverzace při debatě o historkách z „vody“.*
- e) *Vypravěčka naraci slyšela od svého otce, zemědělského inženýra z Rakovnícka, jehož kolega, stavební inženýr, byl prý tehdy „u toho“. Naraci vnímá podobně jako její otec jako potenciálně realistickou („no stát se to v té době klidně mohlo...“).*

3) Interpretace

Vypravěčka považuje daný příběh v prvním plánu za zábavnou semireálnou historku spjatou s konkrétní lokalitou, v druhém plánu pak za naraci symbolicky demonstrující její negativní postoj k odlidštěnosti komunistického režimu. Více viz Janeček, Petr: Černá sanitka: Druhá žeň, Praha 2007, s. 117-119.